

УЯВЛЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ПРО СМЕРТЬ І СЕНС БУТТЯ ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЗРОСТАННЯ НЕБЕЗПЕКИ САМОГУБСТВ

Яковенко С.І.

професор кафедри психології та педагогіки ОДУВС

д.п.н., професор

У повсякденному житті ми звичайно уникаємо розмов про смерть, усвідомлюючи її неминучість. С фактами смерті дитина стикається у дошкільному віці. Вона ставить дорослим питання про смерть літніх родичів, домашніх улюбленців, трагічну та передчасну загибель молодих людей, в тому числі й через самогубство. Але шансів отримати зрозумілу відповідь обмаль, адже самі дорослі точної відповіді на них не мають. Дорослі намагаються відсторонити малолітніх від участі в ритуалі поховання; їм залишається вдовольнятися зальними фразами, зміст яких залежить від релігійних вірувань оточуючих. Наукові уявлення про життя формуються у дітей молодшого шкільного віку при опануванні природничих наук (ботаніки, зоології, анатомії людини), питання ж сенсу буття більше цікавлять підлітків у зв'язку із вивчення світової літератури та історії, спроб осмислити такі цінності, як любов, дружба, отримання задоволення від життя й здатності долати життєві труднощі та страждання. Психологи вважають, що більшість підлітків хоч не надовго замислювалися про можливість померти молодим й навіть про самогубство. Але ці думки займають розум не довго, молодість хоче жити й встигнути насолодитися життям.

Інша справа, коли дитина хвора тяжкою невиліковною хворобою, є інвалідом. Але і в такому випадку маємо доволі прикладів стоїцизму, компенсації дефекту українськими параолімпійцями. Така стійкість не тільки особиста заслуга, а й результат підтримки особи з боку найближчого оточення, громади, державної гуманітарної політики.

Фахівці із суїцидології ввели поняття про психалгію – нестерпний біль душі людини, яка залишена сам на сам із значимими проблемами, яка має що їсти і що пити, але не може знайти сенсу життя, не може задовольнити такі важливі потреби, як потреба у визнанні людської гідності, не має друзів, не щаслива у коханні, не бачить перед собою гідної цілі й навіть не має з ким про це поговорити. Читання складної філософської та релігійної літератури не рідко стає, за словами психіатрів, своєрідною «філософською інтоксикацією», коли питання поставлені, а відповіді не них немає й життя сприймається як звичка, позбавлена сенсу. Такою особою не важко маніпулювати.

За даними ВООЗ, щорічно близько 1 млн. людей добровільно позбавляє себе життя. Самогубство є другою по поширеності причиною смерті молодих людей віком від 15 до 29 років. За останні 30 років цей показник в світі зріс у 8 разів [4; 284]. За загальним показником самогубств Україна замикає десятку найбільш небезпечних країн світу й посідає друге (після Росії) місце щодо самогубств серед неповнолітніх.

Науковцями (А.Амбрумова, Е.Дюркгейм, О.Моховіков, В.Москалець, Г.Старшенбаум, В.Суліцький, Е.Фром та ін.) виявлено сотні різноманітних чинників суїцидальної поведінки, наприклад, фаза місяця, пор року, тривалість сонячного опромінення, вміст у їжі білків, вітамінів, спадковість, стан здоров'я, в тому числі психічного, вживання психоактивних речовин, наявність стресів у повсякденному житті й спроможність долати негаразди, наявність соціальної підтримки, специфіка філософських чи релігійних переконань, стан довкілля й сімейний статус та ін. Запропоновано близько десяти напрямів досліджень суїцидів – біологічний, клінічний, психологічний, соціально-психологічний, соціологічний, соціально-економічний, репресивно-правовий, комплексний; похідних від них стратегій зменшення суїцидального ризику.

Слід зауважити, що є країни, в яких самогубства трапляються дуже рідко (Гаїті, Гондурас, Іран – менше 2 випадків на 100 тис. населення на рік), де рівень життя низький, а рівень задоволення життям – високий, де релігія засуджує самогубства (Іслам, Християнство та ін..).

В Україні рівень самогубств зростає, так саме, як і вартість життя, цінність якої на тлі бойових дій здається падає. Але існують значні регіональні відмінності, адже на заході країни цей показник помітно менший, ніж на сході та півдні, де вплив російськомовного сегменту Інтернету, друкованих та електронних ЗМІ більш відчутний, поширені розлучення, зловживання алкоголем та наркотиками, громада має менший вплив на особу.

Стаття 120 КК України суттєво розширює (порівняно з КК 1960 року) коло суб'єктів за доведення до самогубства, яка практично не працює (за нею засуджено близько 20 осіб), через складність доказування умислу й залежності вчинку від дій чи бездіяльності підозрюваного. Частина 2 і 3 цієї статті передбачають обтяжує відповідальність, якщо потерпілий перебував у залежності в підозрюваного або був неповнолітнім. Відомі випадки розширеного та масового самогубства під впливом впливової людини. Відомий випадок мав місце в Гайане, де в 1978 році релігійний лідер Джон Джеймс переконав більше 990 послідовників разом із ним прийняти отруту.

Вважається, що повідомлення ЗМІ про самогубства, особливо про спосіб вчинення, може спровокувати «епідемію» самогубств (феномен Вертера), зробити такий вчинок привабливим, якщо мова йде про відомих осіб. Це не тільки проблема дотримання норм журналістської етики, а й притягнення до відповідальності осіб, які схилиються до самогубства невстановлене кола осіб за допомогою соціальних мереж Інтернету, встановлюють зв'язок із сторонніми, часто незрілими, неповнолітніми, особами та підштовхують до деструктивних дій, залишаючись анонімними й безкарними.

Необхідно дбати про удосконалити законодавство, яке виявляється безсилим, особливо у випадках, коли зловмисник мешкає за кордоном; по покращання кадрового та матеріально-технічного забезпечення кіберполіції, про розробку методики виявлення правопорушників та їх притягнення до відповідальності. В цьому контексті варто підтримати пропозицію О.О. Колінько щодо розширення диспозиції ст. 120 КК України: «Доведення особи до самогубства або спроби самогубства, що є наслідком жорстокого з нею поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження її людської гідності, а також умисне схиляння іншої особи вчинити самогубство шляхом вмовлянь, введення в оману або іншим шляхом, надання допомоги вчиненні самогубства...» [2; 263]. Перерахування «шляхів впливу» краще подати в іншій редакції: «...вдаючись до маніпулятивного впливу», наявність якого має доводити лінгвістична експертиза. Відповідальність має бути підвищена, якщо об'єктом злочинних посягань є неповнолітні користувачі засобів масової інформації чи Інтернету. Запобігання доведенню (схилянню) до самогубства є питанням сімейного виховання та забезпечення психологічної безпеки людини, яка належить до групи ризику з боку її найближчого оточення, а й професійного співтовариства, громадськості.

Література:

1. Вашека Т.В. Практичні рекомендації для проведення психокорекційної роботи з підлітками за наявності суїцидальних ідей / Т. В. Вашека // *Прак. психологія та соц. робота*. – 2006. – № 7. – С. 68–72.
2. Колінько О.О. Доведення до самогубства: порівняльна характеристика українського і зарубіжного кримінального законодавства / О.О. Колінько // *Часопис Київського університету права*. – 2010. – № 1. – С. 258–264.
3. Психологія суїцидальної поведінки: діагностика, корекція, профілактика: зб. наук. пр. / за заг. ред. С. І. Яковенка. – К. : РВВ КІВС, 2000. – 200 с.
4. Суицидология: Прошлое и настоящее: Проблема самоубийства в трудах философов, социологов, психотерапевтов и в художественных текстах. – М.: Когито-Центр, 2001 – 569 с.
5. Рибалка В. В. Психологія суїцидальних тенденцій проблемної особистості / В. В. Рибалка. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.